

ÖLÜMÜN GÖLGESİNDEKİ KADIN

Aylin Bayrakçeken AKIN*

LA FEMME DANS L'OMBRE DE LA MORT

Dans la pièce *Rockaby*, la vie est divisée en quatre parties et après chacune des parties, l'espoir de la vieille femme se réduit encore. Comme la communication est impossible, elle est seule et malheureuse. Comme sa vie se passe sans activité physique, et qu'elle n'est constituée que par le fait de s'asseoir sur une chaise qui se balance mécaniquement, la vie est monotone et ne dépasse pas ce mouvement. Elle n'a pas choisi d'être prisonnière de cette chaise mais l'âge, la fatigue et l'impitoyabilité du temps l'ont conduit à cette fin. A présent, dans l'ombre de la mort, elle est sur la ligne mince qui sépare la vie de la mort. Son identité est séparée en deux éléments : sa voix enregistrée qui symbolise son intelligence ou sa conscience et la chaise à bascule qui représente sa déchéance physique. En écoutant l'enregistrement qui renferme le cours de sa vie, cette femme se rend compte qu'elle n'a pas trouvé, au cours de toute sa vie, un compagnon de route, une âme soeur pouvant lui donner du bonheur. Elle est seule. Elle ne peut trouver la chaleur, la confiance ni l'obscurité. Son seul moyen de se sauver est le retour dans le ventre de sa mère ou la mort.

Mots-clés: *Mort, sens de la vie, retour, solitude, absurdité, moi, corps, âme.*

THE WOMAN IN THE SHADOW OF DEATH

In *Rockaby*, life is divided into four parts and as each part comes to an end the old woman's hope of communication lessens. Therefore, she is pushed into loneliness and unhappiness. All her life becomes the monotonous and repetitive movement of a rocking chair, going back and forth since she never moves out of this chair.. Her self is divided into, consciousness or mind represented by W's recorded voice, and her body or physical life is symbolized by the rocking chair. From the accounts of the recorded voice it becomes clear that all her life the old woman looked for a companion, a living soul, the presence of whom would give her the comfort she needed. Then, towards the end she realizes that life cannot offer her the warmth, security and darkness she searches for. She wishes to return to her mother's womb or to 'death' where she hopes to find a possible salvation.

Keywords: *Death, meaning of life, repetition, loneliness, absurd, self, body, mind*

Giriş

22 Aralık 1989'da Paris'te ölen Beckett'ın ölümünden dokuz yıl önce, yetmiş dört yaşındayken 1980'de İngilizce olarak yazdığı *Rockaby*, son döneminde yazdığı tek kişilik karamsar oyunlarından biridir. Karamsarlığının sebebi belki de 1906'dan 1989'a kadar süren yaşamının iki dünya savaşı ile örtüşmesindendir.

* Yrd. Doç. Dr., Bilkent Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü Öğretim Üyesi.
akesim@bilkent.edu.tr

Fransa'da Vichy'de Nazi zulmünden dolayı saklanmak zorunda kalmış ve musevi olmamasına rağmen kendisi gibi entelektüel Musevi arkadaşlarına yardım ettiği için ölüm korkusunu yaşamış ama düşüncelerinden ödün vermemiştir. Oyun New York'ta 1981 yılında Alan Schneider yönetmenliğinde sahnelenmiş ve aynı yıl Grove Press'ten yayınlanmıştır.

Sahnede siyahlar içinde bir sallanan iskemlede oturmuş, bir ileri bir geri sallanan yaşlı bir kadın vardır. Çaresizlik içinde hiçbir yere gidemez, aynı yerde sayar durur, bir kısır döngünün içinde olduğu gibi başladığı noktaya geri döner durur. Gece gündüz aynı iskemlede, iskemlenin mekanik hareketinin dışına çıkamadan, ayağa kalkma veya yürüme şansı olmadan sallanır durur. Varoluşun neresinde olduğunu bilmeden gündüz gece gider. Gündüz doğum, gece ölüm ya da gündüz yaşam, gece karanlık, huzur, anne karnına dönüş veya yok oluşturm. Gündüzün sonu gece, gecenin sonu gündüz, aydınlığın sonu karanlık, karanlığın sonu aydınlıktır ve tek son ölümdür.

Beckett'ın bir nefes kadar kısa olan hayatı anlatan oyunu *Breath* yani *Nefes* oyunundaki gibi, hayat bir dakika gibi kısa gelir insana yaş ilerledikçe. İnsan hiç yaşamamışcasına sorgular zamanı, varoluşun ve ölümün anlamını.

Beckett ikiyüz ellibir dizede yazdığı lirik bir şiir niteliği taşıyan oyununda doğum ve ölüm arasında ne olduğunu anlamadan geçen bir ömür ve kaçınılmaz son ölüm öncesi yaşlı ve yürüyemeyen bir kadının hislerini dile getirir. Beckett'ın başlığı *Rockaby* aslında iki kelimenin birleşmesinden oluşmuştur. Bunlar 'Rock' ve 'lullaby'. 'Rock' ileri geri hareket etmek, tıpkı oyundaki sallanan iskemlede oturan yaşlı kadının tüm oyun boyunca yaptığı gibi sallanmak. 'Lullaby' ise ninni. Hayatının özetini kaydedilmiş kendi sesinden dinlerken, ninni dinleyen bir bebek gibi huzurlu, dingin ve uykuya hazır olmak. Aynı Shakespeare'in trajedilerinde olduğu gibi uyku veya ölüm pek de birbirinden farklı değil.

New York Modern Sanatlar Müzesindeki 'Sanatçının Annesi' adlı portre çalışmasında, Giacometti etrafında hayalet gibi belirmiş karanlık gölgeler olan sallanan bir iskemlede oturan yaşlı bir kadını resmeder. Oyunda da aynı resim vardır.

Hayatın Evreleri

Samuel Beckett oyunda gözleri yuvalarından fırlamış gibi bakan, beyaz tenli, ifadesiz bir yüzü olan, kır saçlı bir kadını portre eder. Minimalist yaklaşımından dolayı da ona 'W' der. Kadının adı yoktur, fiziksel özellikleri yoktur, o herhangi bir yaşlı kadın olabilir, güçsüz düşmüş ve yorgundur. O 'Woman in chair' yani sandalyedeki kadındır. Beyaz elleri koltuğun kollarına sıkıca tutunmuş, siyah dantelli ve parıltılı sabahlığının içinde bir ileri bir geri sallanır durur. Üstündeki kıyafet, aykırı saçları ve parlak ağaçtan yapılmış sallanan iskemle sallandıkça parlak. Sandalyenin kolları içe doğru kıvrık olduğundan, ona sarılırmış gibi yaşlı kadını sarar. Hareket küçük

ve yavaştır; W'nun çabası olmadan mekanik bir şekilde kontrol edilmektedir. Yazar alt metinde bunu özellikle vurgular. Kadının hayatı üzerinde hiçbir kontrolü yoktur, kaderin ya da doğanın ya da şans densin, her neyse onun çizdiği yoldan devam eder. Bu sandalyede oturmak, sallanmak, bir türlü ayağa kalkıp yürüyememek onun seçimi değildir.

Oyun W'nun kaydedilmiş sesini dinlemesinden oluşur ve Beckett bu sese de 'V' yani 'voice' sözcüğünün kısaca baş harfini verir. Hayatı dört kısma ayrılır ve her kısım sonunda ölüme yaklaştıkça ses tonu yumuşayan kadının 'Daha fazla' demesi ile bölünmüştür. Ses tonunun yumuşaması aslında onun gitgide azalan gücünü, tükenişini ve yok oluşa yaklaştığını gösterir sanki. Aslında bu durum çok da ironiktir. Yaş ilerledikçe kazanılan bilgelik yani hayata dair daha dingin, daha esnek bakan bir anlayış kişiye ve çevresine birçok fayda getirebilecekken, bu sefer de bir sandalyeye mahkum olur. Yaşlılık, gençliğinde yaptıklarını yapmasına izin vermez. Artık hayatın anlamsızlığına karşı yumuşayan ve tek isteği son günlerini bir can yoldaşı ile geçirmeye indirgenen W, bu sefer de ölümün pençesindedir. Son yakındır ve o bunun farkındadır, yapabileceği hiçbir şey kalmamıştır.

Gençlik

V hayatının ilk kısmını anlatmaya başlar. Dinlerken gözleri açılır, kapanır ve bir süre kırpmadan boşluğa dalarak bakar.

*sona kadar
o gün geldi sonunda geldi
uzun bir günün sonu
kendi kendine
başka kim olabilir
zaman dedi ve durdu
zaman dedi ve durdu
ileri geri sallanarak
gözler açık kocaman
her yöne
yukarı aşağı
kendisi gibi
bir başkası için (275).*

Hayatının gençlik döneminde ruh ikizini aramış durmuş. Kendisi gibi bir yol arkadaşı, bir hayat arkadaşı aramış durmuş. Birçok diyara gitmiş ama bulamamış. Belki de insanın kendisine benzeyen birini aramak yerine onu tamamlayan birini araması daha doğru. Beckett'ın çağdaşı Lawrence'ın birçok romanında zıt ve uyumsuz karakterlerin aslında çift olarak çok tutkulu ve uyumlu olduğunu görürüz ancak Beckett

karakterleri yalnızlığa, mutsuzluğa ve doyumsuzluğa mahkumdur. Lawrence'ın birbirini bir elmanın iki yarısı gibi tamamlayan karakterleri ile Beckett'ınkiler tam bir zıtlık gösterir. W'nun sallanan iskemleye mahkumiyeti bir tesadüf değildir. Yazarın karamsar hayat görüşü, karakterlerini bir kapanın içine kısılmış kalan, ne kadar uğraşsa da bu kapandan çıkamayan, aynı sallanan iskemledeki kadın gibi ileri geri hareket eden ancak aslında olduğu yerden hiç kıpırdamayan aciz bir konuma indirger. Ancak karanlığın içinde aydınlık, aydınlığın içinde de karanlık gizlidir ve aydınlığı ne kadar bulmaya uğraşsa da sonunda başarısızlık vardır.

Orta Yaş

Hayatının ikinci döneminde W tüm çabalarının yersiz olduğunu bildiğinden yavaşlamaya ve durağan bir pozisyon almaya karar verir.

*zaman dedi ve durdu
zaman dedi ve durdu
ileri geri
zaman dedi gitti ve oturdu
camın kenarına
camın kenarında sessizlikte
diğer camlara bakarken (276, 277)*

Diğer camlara bakarken aslında tek istediği bir başka canlı, bir insan görebilmeye indirgenir bu safhada. Derin bir sessizlik sarmıştır dünyasını sanki dünyada kalan son canlı oymuş gibi bir his gelir okura veya seyirciye. Başka hiçbir canlıdan eser yoktur. Artık bir hayat arkadaşı veya iletişim kurabilecek bir başka canlı olmadığından dış dünyasında, sadece bir insan silüeti bile görse sevinecek konumdayken sahne ışığının da kararması ile gözlerini sımsıkı yumar ve V hayatının üçüncü dönemini anlatmaya başlar.

Yaşlılık

'Daha fazla' diye tekrarlar ve sözcüklerin bitmemesini, bu ses kaydının hiç sona ermemesini diler çünkü sözcüklerin bittiği yerde hayat da biter ve henüz buna hazır değildir. Hala kendisi gibi bir başka canlının varlığına inanmak istercesine camdan dışarı bakar, kendisi kadar yalnız bir başkasının duvarların ardında olduğunu varsayar.

*kendisi gibi biri
birazcık ona benzeyen
bir başka canlı
camın ardında*

*görmek
ve görülmek için
tıpkı onunki gibi
aç gözlerle bakan (279)*

Beckett'ın dünyasında iletişim yoktur, var gibi görünse de anlamsızlığa işaret eder. Özellikle son oyunlarında sadece monologlar hakimdir ve minimalist yaklaşım sadece sahne dekoru, oyuncu isimleri, giyim için değil aynı zamanda repliklerin de cümlelerden değil kısa ve tekrarlanan hareketler gibi, kısa ve tekrarlanan sözcüklerden oluşmasında etkindir.

Ölüm

Hayatının dördüncü kısmına geldiğinde artık bütün umutları tükenmiştir, dik bir merdivenden inişe geçmiştir ve dönüş yoktur.

*sonunda
gün sona erdiğinde
aşağı indi
dimdik merdivenlerden
aşağı indi (280)*

Evdeki bütün kepenkleri kapatır ve tamamen içe döner artık bir başka insan aramaktan vazgeçmiştir. Evin bodrumuna iner, en karanlığa, en derine doğru bir yolculuktur bu. Bu belki de Freud'un kastettiği bilinçaltına iniş veya bilinçaltına itilenlere bir yolculuktur.

*aşağıda
sallanan iskemlede
sallayan annede (280)*

Annesini hatırlar, siyah elbisesi içinde tıpkı annesi gibi bu sallanan sandalyede bir ileri bir geri ölüme doğru ilerler. Belki de bu karanlık, sessizlik ve huzur ona anne karnındaki durumunu hatırlatır. Annenin verdiği huzur ve güven duygusunu başka kim verebilir? Kim karşılıksız sever, kollar ve korur? Ölüm döşğinde annesinin ölüm döşği sahnesi belirir bir anda. Sanki şimdi de sıra ondadır, artık aynı sandalyede oturan odur. Herkesin bir gün sırası gelir, ölümden kaçış yoktur. Anne karnına dönme isteği, oradaki huzur, sıcaklık, güven ve karanlık ulaşmak istediği son noktadır. Belki de bir zamanlar kendisi çocukken, büyüyen, anne olan ve annesinin yolundan ilerleyen W, sonunda annesi ile ölümden bir araya gelecektir. Karanlık ölümün sembolüken, aydınlık da yaşamın sembolüdür. Karanlık arzusu, siyah giyim, evin bodrumuna yolculuk aslında ölüm arzusuna işaret eder. Beckett'ın W'yu annesinin oturduğu sallanan iskemleye oturtması, anne karnında bulduğumuz, yazarın

da tabiriyle o simsiyah boşluğu arzulamaktadır. Anne karnı yalnızlık hissetmediği tek yerdir. Başlığın bir başka anlamı da burada tekrar vurgulanır. *Rockaby* bir ölüm şarkısıdır, yankılanıp duran bu ninni sonun geldiğini ve yaşamın bir kısır döngü olduğunu ifade eder. Dönüp dolaşıp gelinecek nokta bellidir. Oyun sona erdiğinde, yaşamı da sona erer.

Ve sallandı

Sallandı

Gözler kapalı

Gözleri kapatarak

Gözler kapandı

Sallanma durdu (281, 282)

Sallanan iskemle durur, kaydedilmiş ses susar ve son gelmiştir. Oyundaki sandalye sadece ileri geri gider aynı W'nun hayatı gibi monoton, hiç değişmeyen, tekrarlayan ve aynı noktaya geri dönen bir harekettir bu. Bu sandalyeye bağımlı olmak W'nun kaderidir ve bu kaderden kurtulmak için yapabileceği hiç bir şey yoktur. ' Bu sandalyedeki kadının sallanması aslında değişime ve değişim ümidine karşı alınan bir önlemdir' (Watt, 110). Arzularını yerine getirme şansı tanınmadan hayatın içinde var olma çabası içindedir ancak sonunda o da kabullenir, kepenkleri kapatır ve sandalyede ölümü bekler durur. Her Beckett karakteri gibi W da ümitsizlik, yalnızlık, çaresizlik, boşluk ve anlamsızlık içinde debelenir durur ama asla intiharı düşünmez. Karamsar hayat görüşüne rağmen hayat onlara ne getirirse kabullenirler ve boşluğa, karanlığa, anne karnına ya da hiçliğe doğru ilerlerler. Hayatlarının son döneminde ölüm isteği bütün benliklerini kaplar ve zaman canavarının içine hapsolmuş yorgun, yaşlı ve hasta beden çürümeye yüz tutmuştur. Ölüm bir anlamda bir kurtuluştur. Bütün acıların ve anlamsız varoluşun bir sonudur.

Sembolik açıdan bakarsak, sallanan iskemle ile bütünleşmiş olan W fiziksel hayatı veya bedeni simgelerken, kaydedilmiş sesi olan V de aklı, ruhu veya W'nun yaşam sürecine yorumda bulunan iç sesi, bilinci gösterir. Descartes gibi Beckett da ruh ve beden ayrımını belirgin bir şekilde karakteri V ve W olarak ikiye ayırarak betimler. Beden tamamen mekanik, akıl ise tamamen ruh ile ilgilidir. W zihinde huzur arar ve fiziksel hayatla pek de ilgisi kalmamıştır. Dış dünyadan kopmuş karanlık odasında sallanan iskemlesinde ölümü beklemektedir.

Beden ve ruh veya zihin zaman içinde deforme olur ve bu yüzden de oyunda benliğin değiştiğini görürüz. Benlik de beden gibi zamana karşı duramaz ve gitgide işlevini yitirir. Benlik zamana ve hafızaya veya zihnin gerçekleri nasıl algıladığı ile şekillenir. Beckett'ın *Proust* adlı makalesinde geçmişimizden ve geleceğimiden kaçış olmadığını, geçmişin zihnen ve bedenlen şeklimizi bozduğunu veya bizim algımızla geçmişimizin şeklini değiştirdiğimizi söyler. Geçmiş tehlikeli ve ağır bir

yüktür çünkü yaşanan her travma bizi daha bıkkın ve yorgun kılar (2,3). Yaşlandıkça, elden ayaktan düştükçe, bedensel hareketler ve zihin yavaşladıkça başka bir kimliğe bürünürüz. Oyunda yazar zamanın gölgesinden fırlamış yaşlı bir kadının ölümünden önceki hayat kesitini sunar. Ona göre ‘ben’ diyebilmek ideal bir nosyondur çünkü benlik sürekli değişkendir. Zaman ve benlik bir kuş gibidir; uçar gider ve elle tutmak imkansızdır.

Linda Ben-Zvi’ye göre; zihin düşünce üzerindeki blokajları çözmeye çalışırken acı çekerek çaba gösterir, hayatın anlamını veya anlamsızlığını çözümlemeye uğraşır durur ve obsesif bir şekilde aynı süreçler tekrarlanır durur (7). Ancak varoluşun, yaşamın ve ölümün anlamı bir sır olarak kalır. Kaybolmuş, zihni bulanık, algısı gitgide azalan bir robot veya kukla gibi olan Beckett karakteri kuklacısına ulaşamaz.

Sonuç

Sonuç olarak Samuel Beckett *Rockaby* adlı oyununda yaşam ve ölüm arasındaki yolculuğu sembolik bir dille anlatır. Yaşam hiçbir değişime imkan tanımayan, kendini tekrarlayan, monoton, yalnız, karamsar ve mutsuz olan W’ya ancak sallanan iskemledeki ileri geri hareket kadar bir yaşam alanı verir. Yaşlılığın ve ümitsizliğin acizliğinde kıvranan W ‘yaşam ile ölüm arasındaki sınırdan arzuladığı ölüme geçer’ (Kaufmann, 62). Ölüm bir kurtuluşken, doğum bir lanetlenmedir çünkü doğum yaşamın başlangıcıdır, yaşam da acı ve hüznü doludur. Ölüm ile çekilen dertler son bulur, arzulanan sessizlik, karanlık, yokluk, hiçlik, boşluk ve bilinçsizliğe ulaşılır.

KAYNAKÇA

1. Beckett, Samuel, *Proust*, Chatto and Windus, London, 1931.
2. Beckett, Samuel, *The Collected Shorter Plays of Samuel Beckett*, Grove, New York, 1984.
3. Ben-Zvi, Linda, *Samuel Beckett*, Twayne Publishers G.K. Hall and Co., Boston, 1986.
4. Kauffman, Stonley, *Rockaby*, Virginia Cooke (Ed.), *Beckett on File*, Methuen, London, 1985.
5. Watt, Stephen, *Beckett by Way of Baudrillard*, K. Burkman (Ed.), *Myth and Ritual in the Plays of Samuel Beckett*, Associated University Presses, London, 1987.